

Nr 33

Utlåtande i anledning av väckta motioner om utredning angående filmcensuren.

I en inom första kammaren väckt och till allmänna beredningsutskottet hänvisad motion I: 316 av herr *Möller* föreslås, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om en utredning av den statliga filmcensurens ställning.

I de likalydande, ävenledes till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionerna I: 385 av herr *Per-Olof Hanson* och II: 459 av fru *Gärde Wide-mar* hemställes, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en förutsättningslös utredning rörande de speciella problem, som en offentlig visning av film erbjuder.

Utskottet har upptagit motionerna till samtidig behandling.

I motion I: 316 anföres, att den livliga debatt som uppstått om filmcensuren riktat uppmärksamheten på en rad principiella och praktiska problem. Debatten har visat den konflikt som råder mellan samhällets önskan att skydda medborgarna mot negativa företeelser och kravet på konstnärlig frihet och yttranderätt utan förhandscensur. Principiellt bör censur undvikas i synnerhet för vuxna människor, och därför bör statsmakterna från tid till annan pröva, om filmcensuren kan avvecklas för vuxen publik och samhällskontrollen ges andra former.

En tendens synes vara, att censuren blivit mera generös i bedömningen, vilket får ses som en reflex av den allt friare debatt som förs om allehanda mänskliga och samhällsliga problem. I förarbetena till gällande lag har betonats, att censuren bör vara huvudsakligen mentalhygieniskt inriktad. Varje form av smakcensur måste avböjas. Att göra en entydig mentalhygienisk bedömning är emellertid svårt, och forskningen ger inga säkra resultat om filmens och andra massmedias inverkan på människan. Detta bör emellertid icke hindra att frågan om filmcensurens ställning utredes. Därvid bör främst prövas om filmcensur för vuxna människor numera kan anses behövlig, samt hur åldersgränserna för barn och minderåriga bör avvägas. Hänsyn måste tagas till televisionens tillkomst och dess inverkan på frågan om filmcensurens ställning. Gällande bestämmelser är icke anpassade till våra dagars förhållanden och massmedia. Slopande av censuren skulle medföra behov av prövning av de rättsliga reglerna på området, så att ett snabbt och smidigt ingripande kan ske samt att ett ansvarssystem skapas.

Bihang till riksdagens protokoll 1964. 11 saml. Nr 33

I motionerna I: 385 och II: 459 framhålls, att man vid bedömande av huruvida en films innehåll kan anses skadligt i första hand har att utgå från vad som är straffbart respektive tillåtet enligt allmänna strafflagen. Då det gäller tryckta bilder som sprides gäller tryckfrihetsförordningens speciella stadganden, men om bilderna sammanställs till en film har man den särskilda ordning som filmcensuren innebär. Om ett sådant specialförfarande alltjämt erfordras har emellertid ifrågasatts. Även om någon form av filmgranskning kan vara önskvärd, motsvarar den nuvarande formen för censuren anordnande knappast tidens krav. Tänkbar är en ordning liknande tryckfrihetsprocessen. Frågan härom behöver utredas.

TV-sändningarna komplicerar spörsmålet. Ansvarighetsfrågan kan emellertid ej ses fristående från de överväganden, som kan göras beträffande filmförevisningar utanför TV. Alla hithörande problem bör utredas i ett sammanhang.

Beträffande motiveringarna i övrigt får utskottet hänvisa till motionerna I: 316 och II: 459.

Utskottet har inhämtat yttrande över motionerna från statens biografbyrå, statens filmgranskningsråd, medicinalstyrelsen, skolöverstyrelsen, socialstyrelsen, Sveriges filmproducenter, Sveriges biografägareförbund, Sveriges radio, Svenska tidningsutgivareföreningen och Svenska filminstitutet.

Samtliga hörda myndigheter och organisationer tillstyrker eller har ingen erinran att göra mot en utredning utom skolöverstyrelsen, som ställer sig betänksam, samt Sveriges radio, som anser det icke motiverat att göra visning av film i television till föremål för utredning.

Biografbyrån, socialstyrelsen, Sveriges filmproducenter, Biografägareförbundet och Tidningsutgivareföreningen tillstyrker med hänvisning till den debatt som förts i frågan. Socialstyrelsen framhåller därutöver att det är angeläget att man genom lämpliga åtgärder förhindrar barn och ungdom från att se vissa filmer samt att åldersgränserna bör övervägas.

Biografbyrån och Sveriges radio hänvisar vidare till den överenskommelse de ingått om att i TV icke skall visas film, som av biografbyrån blivit förbjuden för offentlig visning, och att av byrån granskad film ej skall framföras i annat skick än den blivit godkänd i. Sveriges radio säger sig dessutom i praktiken i sitt filmval med få undantag ha visat samma eller snarare större hänsyn till de värden som den statliga filmgranskningen avser att skydda. Man påpekar vidare omöjligheten att censurera dagsaktuell film, den s. k. live-produktionen. Man måste i fråga om denna lita på programpersonalens omdöme.

Filmgranskningsrådet uttalar, att rådet som utgångspunkt för sitt arbete har den uppfattningen, att censur i och för sig är en icke önskvärd företeelse i en demokrati. Rådet anser därför att en utredning bör pröva om filmcensuren för vuxna numera kan anses behövlig och om inte samhällskontrollen över filmen kunde givas former som mera sammanfaller med dem

som gäller för andra massmedia. Samtidigt härmed torde dock enligt rådets mening även prövas om icke den övre åldersgränsen för barnförbjuden film borde höjas eller eventuellt ännu en åldersgräns införas.

Medicinalstyrelsen framhåller, att problemen kring filmcensuren genom filmförevisningarna i TV kommit i ett nytt läge. Styrelsen ställer sig frågande till ingripande i efterhand i former liknande tryckfrihetsprocessen. Varje form av censur bör principiellt undvikas, varför den bör inskränkas så långt möjligt utan att elementära mentalhygieniska krav åsidosättes.

Skolöverstyrelsen anser, att en filmgranskning, byggd på mentalhygienisk motivering, bör bibehållas, och framhåller att man vet mycket litet om t. ex. filmens verkan i jämförelse med andra medias på individer i olika åldrar. En intensifierad forskning är därför angelägen. Styrelsen ifrågasätter därför starkt om i nuvarande läge det riktigaste tillvägagångssättet kan vara att utan vidare tillsätta en utredning. Forskningen bör komma före.

Svenska filminstitutet anför, att institutets strävan att höja den svenska filmkulturen motverkas, om filmcensuren förbjuder konstnärligt värdefulla filmer eller beordrar klipp i dem. Censuren synes dock ha liberaliserats så, att filmer, som varit förbjudna, släppts efter något eller några decennier.

Instruktionen för filmcensuren har också undergått viss förändring, och det bör nu icke vara fråga om moralcensur utan om en censur, grundad på mentalhygieniska bedömningar. Mentalhygienien är emellertid ingen exakt vetenskap, varför en viss godtycklighet måste stå kvar. Det är dessutom uppenbart, att vissa ingrepp icke är dikterade av mentalhygieniska överväganden utan av moraliska bedömningar.

Det yrkas på mera forskning på området. Institutet instämmer häri och har själv initierat en stort upplagd undersökning med anlitan av vårt lands främsta expertis. Flertalet gjorda undersökningar visar, att film påverkar sin publik, men ingen undersökning, som fyller normala vetenskapliga kriterier, tyder på att film kan påverka en normal publik på det skadliga sätt, som impliceras i censurinstruktionen.

Film påverkar en normal publik huvudsakligen genom attitydförändringar. Sådana påverkningar kan vara skadliga och bör då motverkas lämpligast främst genom upplysning samt genom stöd av produktion, distribution och konsumtion av kvalitetsprodukter.

Institutet bestrider icke att filmer kan vara mentalhygieniskt skadliga, och kan det hållas för sannolikt att så är fallet i fråga om vissa filmer, bör samhället överväga att ingripa i form av lagstiftning. Det bör emellertid icke ske genom censur utan genom ett domstolsliknande förfarande vid ett centralt organ. Institutet drar slutsatsen, att filmcensuren inte har en positiv uppgift att fylla. Dess avveckling aktualiserar emellertid en rad problem såsom ansvarighets- och procedurfrågor vid eventuella ingrepp mot film. Det torde vara nödvändigt att fastställa ansvarighetsregler samt att skapa ett

centralt åtals- och domstolssystem. Möjligen bör ett organ etableras, som kan ge förhandsbesked i fråga om filmer med från straffrättslig synpunkt tvivelaktiga inslag. I fråga om filmer som kan vålla men för försvaret eller skada rikets säkerhet bör försvarsstaben kunna ersätta censuren.

Institutet framhåller, att åtskilliga undersökningar tyder på att film inte heller för barn och ungdomar är mentalhygieniskt skadlig så som detta begrepp bör uppfattas enligt censurinstruktionen, men det är uppenbart att barn och ungdomar är lättare mottagliga för attitydpåverkningar än vuxna. Filmens förhållande till barn och ungdom bör därför utredas liksom frågan huruvida en vidgad konsumentupplysning kan ersätta filmcensuren även för barn och ungdomar.

Om gällande rätt beträffande filmcensur

Bestämmelser om filmcensur återfinns i förordningen om biograf föreställningar den 5 juni 1959 (SFS 1959:348) samt i instruktionen för statens biografbyrå den 4 oktober 1929 med däri vidtagna ändringar (senast intagen nästan i sin helhet i SFS 1954:541).

I *förordningens* 3 § stadgas bl. a. att biografbyrån ej må godkänna film eller del av film, vars förevisande på grund av det sätt, varpå händelserna skildras, och det sammanhang, vari de förekommer, kan verka förråande eller skadligt upphetsande eller förleda till brott.

Ej heller må film eller del av film godkännas, om dess förevisande kan anses olämpligt med hänsyn till rikets förhållande till främmande makt eller kan lända till upplysning om förhållanden, vilkas uppenbarande kan medföra men för försvaret eller eljest för rikets säkerhet.

Biografbyrån äger även i annat fall vägra godkänna film eller del av film om biografbyrån finner förevisande därav uppenbarligen strida mot allmän lag.

Film eller del av film må ej godkännas till förevisning för barn under elva år eller för barn, som fyllt elva men ej femton år, i den mån den kan vålla barn i sådan åldersgrupp psykisk skada.

Biografbyrån må ej vägra godkänna film på andra grunder än sålunda stadgats.

I *instruktionen för statens biografbyrå* erinras bl. a. om att till biografbyrån såsom rådgivande organ skall vara knutet statens filmgranskningsråd.

Biografbyrån har att inhämta filmgranskningsrådets åsikt, då vid granskning av viss film uppkommit fråga om att helt förbjuda densamma för offentlig förevisning eller att vidtaga annan censuratgärd, som biografbyrån anser vara av normerande betydelse för granskningsverksamhetens utövande eller eljest finner vara särskilt tveksam.

Det åligger chefen för byrån att i möjligaste mån övervaka, att enhetlighet och följdriktighet iakttages vid filmgranskningen.

Besvär över byråns beslut anföres hos Kungl. Maj:t.

Beträffande förarbetena till lagstiftningen må här endast erinras om att av såväl 1949 års filmkommitté som av föredragande departementschef och riksdagsutskott sammanställande betonats att censuren bör vara huvudsakligen mentalhygieniskt inriktad och att ingripanden efter rent moraliska eller estetiska linjer icke borde förekomma. Varje form av smakcensur borde bestämt avböjas. Filmer och filmscener borde vidare bedömas icke blott efter sina rent formella element utan också med behörigt hänsynstagande till filmens sammanhang, syftning och helhetsverkan.

Utskottet får även erinra om att vid innevarande riksdag väckts motioner (I: 143 och II: 174) om tillämpning av tryckfrihetslagstiftningen på film m. m., vilka motioner hänvisats till annat utskott.

Utskottet

Normerna för den statliga filmgranskningen har i sak praktiskt taget icke förändrats sedan filmcensuren infördes år 1911. Som framgår av den ovan lämnade redogörelsen för gällande rätt på området och förarbetena till denna skall, bortsett från fall då ingrepp anses böra ske med hänsyn till rikets förhållande till främmande makt, till försvaret eller till rikets säkerhet, censuren vara huvudsakligen mentalhygieniskt inriktad. Ingripanden efter rent moraliska eller estetiska linjer bör inte förekomma. Film eller del av film som kan verka förråande eller skadligt upphetsande eller förleda till brott må icke godkännas för visning.

Som i motion I: 316 framhålles, har den långsiktiga tendensen varit att censuren blivit mer generös i bedömningen. För en tid sedan har emellertid i anslutning till ett par av biografbyrån fattade beslut en livlig allmän debatt om filmcensuren blossat upp. I debatten har olika problem rörande filmcensuren av principiell eller praktisk innebörd aktualiserats. En väsentlig fråga i diskussionen har varit, om förhandsgranskning av film över huvud taget kan anses behövlig för den vuxna publiken. Det har vidare ifrågasatts om icke filmgranskningen borde ske i en ordning som närmare ansluter sig till vad som gäller för övriga massmedia — för dessa finnes icke några regler om förhandsgranskning. Särskilt har uppmärksamats att filmer som visas på biografier men icke TV-filmerna är underkastade censurens prövning. I debatten har också exempelvis spörsmålen om åldersgränser för barnförbjudna filmer och om granskningsproceduren, bl. a. instansordningen för anförande av besvär, diskuterats. Däremot har behovet av censur för barnfilmer icke ifrågasatts med nämnvärd styrka.

De ofta vitt skilda meningar i fråga om vuxencensuren som kommit till

uttryck i debatten synes till stor del grunda sig på olikheter i fråga om moraliska och andra värderingar och på olika uppfattning om vilken målsättning som bör gälla för det allmännas ingripanden på detta område. Debatten har enligt utskottets mening visat att normerna för filmcensuren är osäkra och också att filmen är ställd i en särklass bland massmedia. Det har, såvitt utskottet kunnat bedöma med all rätt anförts, att vetenskapliga forskningsresultat beträffande spørsmålet hur film och andra massmedia påverkar åskådare och åhörare i olika åldrar föreligger endast i obetydlig utsträckning. Behovet av forskning har bl. a. uppmärksammats av filmgranskningsrådet, som hos Kungl. Maj:t gjort framställning om intensivare forskning om hur en del åldersgrupper mentalhygieniskt påverkas av film. Det hade i och för sig varit önskvärt att ett ställningstagande till de spørsmål som här anmäler sig kunnat i större omfattning grundas på bl. a. sådan forskning, och utskottet vill understryka vikten av att frågan om en förstärkt forskningsinsats uppmärksammas. Resultat av forskningen kan dock förväntas först på lång sikt. Enligt utskottets mening är emellertid de skäl som talar för en allsidig prövning av filmcensuren ställning av sådan styrka, att åtgärder i sådant syfte bör vidtagas utan dröjsmål. Utskottet förordar därför att en utredning tillsättes med uppdrag att företaga en förutsättningslös prövning av och framlägga förslag beträffande den statliga filmcensuren ställning och därmed sammanhängande spørsmål.

Utskottet får således hemställa,

att riksdagen i anledning av motion I: 316 samt de likalydande motionerna I: 385 och II: 459 i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om tillsättande av en förutsättningslös utredning om den statliga filmcensuren ställning och därmed sammanhängande spørsmål.

Stockholm den 29 april 1964

På allmänna beredningsutskottets vägnar:

NANCY ERIKSSON

Närvarande:

från första kammaren: herrar Möller, Schött*, Sörlin, Söderberg*, Hellebladh, Tage Johansson, Svanström*, Wallmark, fru Olsson, herrar Hedlund och Kilsmo*;

från andra kammaren: fru Eriksson i Stockholm, herrar Skoglösa, Jacobsson i Sala, Dickson*, fru Jäderberg, herrar Hamrin i Kalmar, Lundmark*, Börjesson i Glömminge, Lundkvist, fröken Anderson i Lerum, fru Forsling och herr Nordstrandh*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.